

GEOPOLITICAL IMPACTS ON BULGARIAN TOURISM

Abstract: The present study analyzes the main aspects of tourism as a theory and practice. The polarization of the modern tourist space and the place of Bulgaria in it is considered. The main geopolitical impacts on the development of tourism in chronological and chronological aspect are presented.

Author information:

Tihomir Lichev
Assoc. Prof., PhD
Economic Academy "D. A. Tsenov", Svishtov
✉ nikola.dimitrov@ugd.edu.mk
🌐 Bulgaria

Keywords:

tourism, society, terrorism, radical Islamism,
global migration

Въведение

Едно от най-силно развитите явления по цял свят през последните десетилетия е туризъмът. Това е и основният фактор за непрекъснато нарастване на научният интерес към тази интердисциплинарна област. От редица автори се създават множество определения, които обхващат различни аспекти на един сложен социално-икономически обект [14 с.8-12]. В литературата те се обединяват в три основни групи:

- а) туризмът като вид отдих, способ за използване на свободното време, който позволява едновременно подобряване на физическото здраве и повишаването на общото културно ниво;
- б) туризмът като форма на миграция на населението, свързани с пътешествия;
- в) туризмът като комплексно социално-икономическо явление [5 с.7-8].

Последната група определения за същността на туризма отразяват най-пълно неговото съдържание на съвременният етап от развитието на обществото. Останалите определения, които се използват в различни области на науката и практиката са значително по-тесни и се отнасят за отделни специализирани видове туризъм.

За нуждите на настоящето изследване може да използваме следното определение, според което: „Туризмът представлява социално-икономическо явление при което се извършва преместване на хора в дадена страна или местност извън постоянното им местоживееене за срок до 12 месеца, свързан с отдих, познавателна или друга дейност отличаваща се от мястото на пребиваване“ [5, с.8].

Основни въздействия във върху туризма

В съвременната наука за туризма непрекъснато се увеличават мястото и значението на изследванията, които разглеждат като проблематика влиянията на туризма, най-вече в контекста на туристическата политика и планиране, както и придобилата широко разпространение концепция за устойчиво развитие на туризма. Смята се, че негови икономически, социални и екологически аспекти трябва да бъдат равно поставени, а задоволяването на нуждите да е съобразено с ограничеността на ресурсите, както и със запазването за бъдещите поколения. Вече се наложи схващането, че туризма е тясно свързан с обществото и природната среда. Той не само е продукт на тази среда и зависи от промените в нея, но в процеса на своето развитие оказва обратно влияние върху нейните компоненти, изразяващи се като различни по своята същност и особености влияния. Това налага неговото изучаване, също така да не бъде откъснато само за

себе си, но включва и основни елементи на средата в която се развива [4 с.7]. В различните страни съществуват множество изследвания посветени на влиянията на туризма не само на национално но и на глобално ниво. В България доскоро почти нямаше целенасочено изследване в тази насока. Обективната причина за това беше централизираното управление на туризма, което почти игнорираше регионалното му значение, а също и недостатъчната статистическа и емпирична информация. Едва наскоро в научния свят се появиха някои изследвания, които разглеждат тази тематика [2], [7].

В исторически план осъзнаването на размерите на влиянията на модерния туризъм предизвика преориентиране в изследванията на множество западни автори. Отначало те посвещаваха своите изследвания главно на големите икономически ползи и влияния на туризма. По-късно се появиха и такива с по-балансирана гледна точка, комбинация на положителни оценки с критичен подход към негативните последици на туристическото развитие, което е значително по-реално.

В научната литература съществуват редица класификации относно влиянията на туризма. Най-често използвания критерий за класификация е в зависимост от сферата на тяхното проявление. Посочват се икономически, социални, културни, екологически, физически, политически и други влияния. При друг критерий влиянията се определят според оценъчния им характер, т.е. положителни и отрицателни. Основният проблем тук е че едни и същи влияния могат да се тълкуват по един и същ начин (например построен туристически комплекс води до позитиви и негативи – икономически и социални ефекти и екологически дефекти).

Често в науката и практиката се използва и критерия за мястото на влиянията в причинно-следствена верига - преки, косвени и индуцирани, или на първични и вторични. Естествено всички тези класификации неизчерпват цялата палитра от влияния на туризма.

В последните години туризмът може да се разглежда многостранно. От една страна той е важен за поддържането на здравето на хората спорт. В същото време това е необходима човешка потребност, а също представлява стопански отрасъл, който се занимава с обслужването на туристическите пътувания. Туризмът осигурява значителни преки и косвени приходи[11]. Той представлява един от най-големите високодоходни и най-бързо развиващи се отрасли на световната икономика. В сферата на туризма са заети повече от 313 млн. души или всеки десети от работещите в света. Тук са вложени над 7% от общия обем на инвестициите, създава се над 11% от световния брутен продукт, осигуряват се над 5% от данъците и 1/3 от световните приходи от търговията и услугите[16 с.19]. Туризмът оказва огромно влияние на такива ключови сектори на стопанството като индустрия, земеделие, транспорт и връзки, търговия, строителство и много др. катализиращи социално-икономическото развитие. Освен икономическо туризмът има и важно социално значение (създава възможности за нарастване на контактите, осигурява хиляди работни места и др.). Развива множество селища-градове и села, спомага за възпитанието на туристите (патриотично, естетично, екологично)и др.

Непрекъснато нараства и ролята на политическото значение на туризма. Туризмът съдейства за създаване на добросъседски отношения между държавите и техните народи. Политическото значение на туризма се проявява предимно в международен мащаб, като той допринася за утвърждаване атмосферата на доброжелателство, мир и сътрудничество между народите, расите и религиите. Наличие на добросъседските отношения, на тесни и стабилни политически и стопански връзки между държавите, стимулира обмена на туристи между тях. Политическото влияние на туризма се конкретизира в по-добрата информираност на местното население в курортите, посещавани от туристи, относно събитията и новините в света[3 с.23].

Много често в литературата могат да се срещнат две крайни мнения. 1. От една страна положително – увеличава се икономическото развитие на държавите и районите, намаляване на бедността, увеличаване на заетостта, изглаждане на конфликти и др. 2. В другия случай редица автори стигат до обратното мнение, като на туризма се преписва „неоколониялна роля“. Според тях туризма носи приходи само на фаворизирано малцинство, за сметка на мнозинството, чиито живот е нарушен от „нашествието на туристите“, влошава се околната среда, увеличава се инфлацията, икономическа и социална сегрегация. Реалностите на глобално и регионално

равнище потвърждават противоречивата природа на туризма или като я определя проф. Р. Бътлър „благословия или проклетие за местата, в които се развива“.

Освен посочените геополитически влияния на туризма, логично на лице са и обратните процеси, а именно влиянието на политически фактори върху развитието на обществото и туризма в частност. Нашето съвремие е характерно с множество отрицателни процеси като тероризъм, радикализация на ислямизма, миграционна вълна от Азия и Африка, водят след себе си множество проблеми и в туристическия отрасъл[12].

В настоящето изследване се прави анализ на проблемите обхващаме ролята на геополитиката за развитието на туризма. Редица автори посочват две основни групи влияния на политиката спрямо туризма: чрез материални фактори – територия, географско положение, военни, природни, икономически ресурси изразяващи геополитиката с (Hard Power). Освен тях съществуват и т.н. психологически атрибути – привлекателност, престиж, способности за консенсус, лидерски умения и др. (Soft Power)[8]. Често днес това са и основните средства спомагащи развитието на туризма в национален и световен мащаб.

Още от самото начало на организирания туризъм за съжаление той е съпътстван с различни по характер заплахи. Всички те влияят върху отделни райони и света като цяло. В качеството си на гарант за защита на територията и населението от вътрешни и външни заплахи, най-общо сигурността може да се определи като: „Конюнктивна, ситуативна яснота, обективно и субективно гарантираща безпроблемна кратко – или средно срочна предвидимост и увереност“[12].

Според повечето автори сигурността в областта на туризма се проектира от следните вектори: природна, военна икономическа, социално-политическа, екологическа, информационна и др[7].

В настоящето изследване основно застъпваме влиянието на военната и социално-политическата сигурност и тяхното отражение за развитието на туризма и националната сигурност. Военната сигурност е свързана основно с протичането на военни конфликти, членството на отделните страни в различни военни блокове и разположението ѝ спрямо враждебния. Например в Европа до 1989г. съществуваше „двуполусният модел“ с „Варшавски договор“ и НАТО. България бе разположена на границата със страни членки на НАТО (Турция и Гърция), а днес и ние сме част от Алианса. Напоследък в геополитиката по-голямо значение придобиват социално-политическите вектори - като радикализацията на ислямизма, увеличената миграция към Европа, тероризъм и множество атентати.

В световен мащаб на лице е тенденция на рязко увеличаване на туристическите пътувания. Докато след Втората световна война през 1946 г. те са били едва 14 млн. то през 2001 г. вече са 692 млн., 2012 г. надминават границата от 1млрд. а през 2015 г. са 1,186, докато през 2017г. те са вече над 1,3 млрд.д. Прогнозата на СТО е за стабилен ръст и нарастване до 1.4 млрд. към 2020 г. и 1.8 млрд. към 2030 г. През 2011 г. приходите от международен туризъм надхвърлят 1млрд. \$ а през 2015 г. вече са 1260, а през 2017 над 1600 млрд. \$.[2] Общата глобална тенденция е на постоянен растеж в туризма през последните 7 години (от 4 и повече %) от кризата през 2007 г. От всички региони в света на лице е спад само в Арабският свят (-7%) и Северна Африка (-8%).

От хронологичният анализ ясно могат да се очертаят основните периоди на растеж, а също на спад и дори на спиране на развитието на туризма. Освен посочените две световни войни, икономическата депресия, в по-ново време са на лице и регионални военни конфликти (например войните в Корея, Виетнам, Афганистан, Ирак, разпадането на бивша Югославия и др.). В съвременната епоха налице са военни конфликти между Русия и Украйна, както и в Сирия [6].

Повече от десетилетие след най-бруталния терористичен акт от 11.09.2001г. в САЩ цивилизованият свят е все още с неясна визия за своето бъдеще. Дилемата е между запазването на западната цивилизация в сегашния и формат или цялостното ѝ преустройство поради нарастващата сила на насилието на екстремистите. Поне три аспекта от поведението на терористите получиха обяснение от анализаторите; първо: те вече не са във вид на големи армии и НАТО не се бори с големи формирования; второ те представляват групировки, които не са анонимни, а са ясно дефинирани като културно-религиозна група под определен етнически

произход; трето мотивите за нарастващо им насилие не намират никакво логическо обяснение за множеството терористични атентати в съвременното и избиването на стотици хиляди невинни хора. Значителната част от екстремисткото поведение на радикализираните представители на исляма до голяма степен се обяснява с религиозното възпитание и културно-историческата среда на формирането им. За съжаление в последните години нараства и броят на последователите на тези течения и в Западна Европа и Америка.

Тези тенденции в отделните общности се определят до голяма степен от културно-историческите традиции на обитавания регион отдавна е обект на вниманието на редица геополитици, културолози и политолози. Нормалната логика не може да приеме като съображение желанието на параноидни фанатици да унищожат всички друговерци, само защото живеели по свой начин или пък „тъпчат свещената земя на исляма“.

Ислямският свят на съвременната геополитическа карта представляват едни от най-непокойните и динамични региони на света. Ислямът е втората по численост на своите последователи световна религия (над 1.3 млрд. д.). В 48 страни на света те са мнозинство, в глобален аспект съществуват няколко центъра. Мюсюлманският Изток включва държави от Близкия Изток и Персийският Залив – древните центрове на мюсюлманската култура, но също и Афганистан, Иран, Пакистан и Турция. В Южна и Югоизточна Азия по-малко от мюсюлманите са араби. Друг крупен ареал на разпространение на исляма е мюсюлманският Север, който включва страни от постсъветското пространство на Кавказ и Централна Азия, а също региони от Русия.

В арабският свят Северна Африка е известна като Магреб, а Югозападна Азия Машрик. Южно от Сахара полупустинните области на Сахел и Африканската савана. Извън пределите на тези най-големи ареала на ислямският свят много бързо расте броят на мюсюлманите на Запад. Например в САЩ те са 5.7 млн.д., Франция – 3, Германия 2.5, Великобритания 1.5. Няколко милиона са и те в страните от Балканският полуостров. Разбира се, тази статистика е твърде занижена като се има предвид нарасналата миграция от последните години.

От значение за развитието на Арабско-ислямският регион е близостта му до важни морски пътища, които свързват северната част на Атлантическият океан през Средиземно море и Суецкият канал за Червено море и Индийският океан. Тук протича интензивно движение на значителни световни капитали. От тук преминават основните въздушни и сухопътни комуникации свързващи Европа и Азия. Всичко това прави мюсюлманския свят важен геополитически център. Земните недра на региона са изключително богати. В тях са развити около 70% от нефта и близо 45% от запасите на природен газ в света. Въпреки огромното значение на региона за света, поради своята разнородност и многообразие той така и не става единен силов център. Основните причини са силната му раздробеност на множество племена и държави и че в сферата на външната политики много мюсюлмански страни провеждат политика активизирайки религиозни мотиви на международната арена.

Значителните количества от нефт и природен газ водят до разцвет на редица страни (Кувейт, ОАЕ, Катар, Саудитка Арабия и много други – общо 22). В същото време в други страни мюсюлманите живеят в състоянието на крайна нищета като БВП е под 2\$ на човек от населението.

Над 40% от населението в тези страни са неграмотни, а само 1.6% имат достъп до интернет.

Посочените богатства от петрол и газ са в основата на множеството конфликти и войни на територията на Близкия и Среден Изток (Ирано-иракската война; Кувейтско-иракската криза, войните в Персийският залив и др.). Районът на Персийският залив днес се намира в центъра на вниманието на Западната геополитика, която се стреми към неговите нефтени ресурси, в т.ч. и с военни действия. Печално известна стана военната операция „Пустинна буря“ (2003) когато САЩ обвини Ирак в наличието на химически оръжия и последва окупация. Военните действия в Афганистан продължават и до днес. До скоро в действие беше ембарго на Западния свят срещу Иран заради създадената ядрена програма.

Обратната страна на Запада става ярко изразения **антиамериканизъм** на повечето страни от този район. Широко разпространено мнение, че между исляма Запада върви

„междучивилизационна война“. Американските официални лица често говорят за ислямските държави като „престъпни“ страни (rogues states-държави негодници, негодяи). Печално известната „ос на злото“ (axis of evil) включва пет мюсюлмански страни: Иран, Ирак, Сирия, Либия, Судан.

В обикновеното съзнание на хората от Запада битуват устойчиви стереотипи, касаещи ислямският свят, като той създава само страх и недоверие, свят пълен с фанатици и терористи. Логично в арабския свят се създава движения насочени срещу Запада, а в някои случаи дори срещу по-модернизираните ислямски страни (Турция, Египет, Тунис и др.). [12].

Борбата на редица ислямски религиозни-политически организации, изповядващи екстремизъм и терористични методи са характерни с агресивно отношение към християнските духовни ценности, използване на исляма като революционна идеология, проповеди на Шириятски егатеризъм, строги правила на общественият живот, задължителни за истински мюсюлмани. През 1953г. е основана международната организация „ислямска партия за освобождение“, която поставя за своя цел възраждането „умма“ (целия ислямски свят), освобождаването му от чужди идеи, системи и закони, възстановяване на Халифата, изкореняване на бедността и корупцията с помощта на строго провеждане на ширият. Тази организация възхвалява например палестинците – самоубийци и продължава да действа и до днес. Постепенно се зараждат огромно количество **екстремистки организации**. Например „Световен фронт на джихада“, която е създадена от Осама бин Ладен, който подписва съглашение за сътрудничество с лидерите на Египетската организация „Джихад“ М. Хамза и А. ал-Завахири. Смята, се че атентатите в САЩ в 2001г. са извършени именно от тази организация. Според множество източници повечето от водачите им не между живите. Друга голяма организация е „Народна ислямска конференция“, създадена през 1991г. в Хартум (Судан). Нейната основна задача е пълното освобождение на Ерусалим и окупираните от Израел територии. Те поддържат освободителни движения в Чечня, Кашмир. В Либия през 1989г. М. Кадафи създава „Световно ислямско народно ръководство“, то оказва военно-политическа поддръжка на отделни екстремистки организации. Множество такива действат в Пакистан, Афганистан и др.

Множество специалисти смятат, че основните източници на финансиране на всичките тези организации са различни: благотворителни и религиозни организации; богати арабски страни, Международен ислямски университет в Исламабад, Религиозен университет Ал Азхар (Кайро), Център за бежанци „Алкифах“ – Бруклин, а също ЦРУ. Американската тактика за контрол на тези движения не се оправдава. „Изпуснатия дух“ в Афганистан (движенията „Талибан“ и „Ал-Кайда“) вече са извън контрол на Западните служби. Вместо да поддържат натиск върху Русия и др. Източни страни те се обърнаха срещу своите създатели. Ако добре познаваха исляма САЩ трябваше да го очакват. В последно време с най-голямо значение е създадената „Ислямска държава“ (ДАИЛ). Това е сунитска, салафитска ислямска организация. Отличават се с крайна жестокост, зверства, насилие над всички останали – шиити, кюрди, язиди, християни. Ислямска държава планира да завладее Балканският полуостров, заедно с Австрия, Чехия, Унгария и Словакия (би се наричал Оропба) също така Испания, Португалия и Франция (Андалус), Китай, Северна Африка и др. до 2020г. За разлика от другите терористични организации „ДАИЛ“ е с държавна структура. Ръководството им смята да изградят 16 министерства. Създаден е наръчник на управление на страна с 24 стр., писан след 2014г. Финансирането на „Ислямска държава“ става основно от богати спонсори от страните от Персийският Залив, продажба на петрол главно на Турция и още 40 страни, продажба на паметници на културата, търговия с роби (жени и деца) типично за цялата организация са садизъм, екзекуции, унищожаване на цели градове (Палмира и др.). Всичко това води със себе си увеличаване на миграцията към съседните страни и Европа.

След 1990г. на XX век в редица страни в Източна Европа настъпиха революционни събития, които често се наричат „цветни революции“. Същата практика бе наложена и в арабския свят чрез масови протести и народни вълнения в Близкия Изток и Северна Африка. През 2011г. в различни страни народните бунтове бяха наречени „арабска пролет“- Тунис, Египет, Йемен, Бахрейн, Либия, Сирия и др. Всички те по различен начин се оценяват от политолозите. При Западните аналитици те се представят като развитие на демокрацията в мюсюлманският свят.

Много често тези революции се наричат революции на „facebook“. Много учени от бившите социалистически страни и арабският свят оценяват събитията по различен начин – чрез намесата на САЩ. До скоро лидерите на тези държави с всякакви средства поддържаха равновесие и не винаги с демократични средства. Сега след като „Кутията на Пандора“ се отвори в много от тях не се поддържа обществения ред. Това особено се отнася за такива важни страни като Либия (тя е изградена на племенен принцип), Египет, Ирак. В Сирия продължава гражданска война с участието на войски на централното правителство на Б. Асад, кюрдски сили, военни части на ДАИЛ. С военни сили по въздух и море, воюват Руски, френски и др. сили.

Освен посочените основни проблеми върху ЕС и развитието на туризма в частност на лице е един основен проблем, който произтича от казаното по-горе а именно тероризма и свързаните с него атентати. Тероризма като глобална организирана престъпна дейност, се очертава като най-големия фактор за пазарно-икономическо въздействие върху туризма. Така до 60-те години на ХХ век неговата проява е в ограничен мащаб но след 1970 г. и още повече 2001 г. качеството, скоростта и типа на атентатите както и количеството на гражданските жертви и самоубийства нарастват[17].

Тероризмът и гражданските размирици не са ново явление за съвременния туризъм, те са причини за многобройни кризисни ситуации още в началото на модерната туристическа индустрия, в края на 50-те години на ХХ век. Тероризма еволюира в глобален фактор със значително влияние върху туристическото развитие на всички равнища: пътуванията на посетителите; гарантиране на безопасността и сигурността на туристическите места и др. Последствията и реакциите са сериозни, когато терористичните атаки се провеждат в известни туристически дестинации или в близост до тях, като по този начин увреждат имиджа и конкурентоспособността на района[9, с.120-124].

Причините, които обвързват тероризма и туризма като „логични“ спътници и привличащи се противоположности са в следните по-важни направления:

а)търсене на възможности за увеличаване на човешките жертви, икономически щети и последствията (разрушаване на свързаните с туристическа дейност и местната икономика като цяло);

б)нарастване на жестокостта и бруталността на атаките ;

в)търсене на нови и значими пътнически (транспортни и туристически цели);

г)пренасочване от периферни и изолирани области към масово посещавани и популярни райони;

д)получаване на гласност, защото туристическата индустрия е силно медийно ориентирана;

е)предоставяне на лесни мишени от страна на туристите, защото местните власти се страхуват да предприемат по-строги мерки срещу терористите, за да не изплашат и отблъснат потребителите;

ж)постоянно търсене на нови потоци от посетители – туристи, сред които са трудно разпознаваеми

з)увеличаване на потенциала за публичност, много жертви и пострадали, разрушаване на значими културно-исторически или религиозни ценности, осуетяване на събития и др[14, с.42].

Няма държави и туристически места по света, които да са имунизирани и абсолютно защитени от терористични нападения. Като се започне от атентатите срещу Сръбския крал Александър на Лазурният бряг (1931 г.), Олимпийските игри в Мюнхен (1972 г.), гарата в Болоня и др. Безспорно атентатите се увеличават след големия удар срещу САЩ (11.09.2001). Следват големи атентати и в Европа: в Испания – гарата в Мадрид (2004 г.), метрото в Лондон, Белгия, Германия, Турция, България и др. Безспорно най-много и най-ужасяващи са те във Франция – Париж и Ница, като дори последния е на националният празник на Републиката (14.07.2016). Общо във Франция са загинали досега над 200 души.

Прави впечатление, че ИДИЛ и др. терористични организации правят атентати и в Тунис, Йемен, Нигерия, Индонезия, Кувейт, Бангладеш, Пакистан и дори светия за мюсюлманите център Медина в Саудитска Арабия (05.07.2016). Според изчисления на ЦРУ и други

разузнавателни служби атентат се извършва на всеки 82 часа и рядко се повтаря мястото и това ги прави още по непредвидими. Бяха взривени множество самолети, Руски, Френски и др. Освен организирани джихадистки групи прави впечатление и отделни радикализирани се мюсюлмани (второ, трето поколение Европейци – Французи, Белгийци и Германци). Загубите за световния туризъм са огромни. Само за 2015 г. , според СТО те са 57 млрд. \$.

През последните години ЕС е изправен пред най-големите заплахи от своето създаване. Нарастват миграционната вълна и терористичните атаки. Основните имигранти към Европа са главно от Сирия, Афганистан, Ирак и Либия. До момента бежанците в Европа са над 1,2 млн. д. Най-много са те в Германия, Австрия, Скандинавските страни и др. В съседните до Сирия държави най-много бежанци има в Турция 2.5млн.д. , Ливан 1.1млн.д., Йордания 635хил.д. Основните пътища за миграция към ЕС са общо два: 1. През Средиземно море и Италия; 2. От Турция през Егейско море островите Лесбос, Хиос, Самос- Гърция, през Македония, Сърбия, Унгария за Германия. През последните месеци този поток намаля значително. През България мигрантите са значително по-малко, като по официална информация за 2015г. те са около 30хил.д. В лагерите за бежанци в Харманли, София и край Радомир те са под 2000д. повечето от тях не искат убежище в България, концентрират се в София и търсят път към Германия. Прави впечатление, че повече мигранти се залавят не във влизане в страната а на излизане до границите със съседните страни. Това се дължи на участието на организираната престъпност при прехвърлянето на бежанци. Това се осъществява през Южната граница на Република България с Турция през шест маршрута: 1) край с. Резово до Черно море; 2) Край с. Сливарово; 3) с. Бръшлян до Малко Търново; 4) с. Близнак; 5) с. Голямо Буково и 6) с. Белеврен – край Средец.

Миграционната вълна доведе в Европа значителна престъпност. До момента ЕС няма единна политика относно бежанците. Не се спазва все още Дъблинското споразумение. В последните няколко дни на Лондонската конференция бе взето решение за засилване контрола на границите на ЕС [6].

Заключение

Въпреки посочените геополитически проблеми туризма в България се развива в значителни темпове. Според Министерството на Туризма в отрасъла са заети 335 хил.д., което е близо 11% от заетите в икономиката ни. Формира се и около 13% от БВП. България е посетена през последните години от 12 млн.д. в т.ч. около 9млн. туристи [1]. Съвременната геополитическа обстановка се отразява и на българският туризъм, трябва да се имат предвид няколко основни аспекта а именно: отношението на супер силите, Русия, САЩ и НАТО към Балканският геополитически възел и мястото на България в него; интеграционните процеси в Европа и на Балканите и др. В близост до него непрекъснато зреят конфликти. След сравнителното успокояване на обстановката в страните от бивша Югославия и Кавказ на лице е конфликт с трудно предвидими последици между Русия и Украйна. Само за 2015 г. България загуби над 180 хил. туристи от тези държави. След множество атентати и опита за преврат ситуацията в Турция буди сериозно безпокойство. Това води до пренасочване на туристите в значителна степен към България и др. съседни страни. Значителната миграционна вълна към Европа от Близкия Изток, Афганистан, Ирак и Африка изправя Европа и България пред сериозни предизвикателства, които не се отразяват еднозначно върху Българският туризъм.

References:

1. Angelkova, N., „Digitalizatsiyata na turizma shte uskori izdruzhkata na rasteniyata i shte nasurchi investitsiite“, v-k „24chasa“, 27.09.2018.
2. Vodenska, M., Ikonomicheski, sotsialni i prirodni vliyaniya na turizma, S., UI, 2001.
3. Vodenska, M., Osnovi na turizma, „Matkom“, S, 2010, s23.
4. Vodenska, M. Turizum, i obshtestvo, S., MVBU, 2006.
5. Дышина ,Н. Н., География на туризма, М, „Дашков и К.“, 2010
6. Ivanova, P., i T. Lichev. „Sigurnost i bezopasnost v turizma“. Svishtov, 2017, s143.

7. Kazandzhieva, V. Turizum i antikhumanni yavleniya, V: „Vvedenie v turizma“, 2014 Varna, „Nauka i ikonomika“,
8. Krustev, V., Geopolitika i geostrategiya na turizma, Varna, 2015.
9. Krustev, V. Turizmut kato geopoliticheski instrument na mekata sila, Varna, „Nauka i ikonomika“, 2015.
10. Lichev, T. Geopolitika i turizum, V: „Aktualni problemi na sigurnostta“, NVU, Veliko Turnovo, tom III, 2018, s145-152.
11. Lichev, T., K. Krustev. Ikonomicheska geografiya na Bulgariya, Svishtov, 2008.
12. Lichev, T., Turizum i natsionalna sigurnost - geopoliticheski aspekti, V: „Geografski aspekti na planiraneto i terapiyata na teritoriyata na globalni problemi“, Vurshets, 2016.
13. Rusev, M. Geopoliticheski i geostrategicheski predizvikatelstva pred globalnata i regionalna sigurnost - osnovni metodologichni i prilozhni aspekti, tom3 VT, NVU, 2009g
14. Slaveikov, P. i K. Naidenov, Ikonomika na turizma, S, UI „Sv. Kl. Okhridski“, 2009
15. Uzunova, YU. Terorizum i turizum. Konsultant za zashtita i sigurnost na biznesa, Varna, „Nauka i ikonomika“, 2015
16. Filipova, I.G., Pogodina, V.L., E.A. Lukanov Geografiya na turizma, Sankt Peterburg, Biznes presa, 2007
17. Manfield, Y., A.Pizam Tourism, Security and Safety: From Theory to Practice. Elsevier, 2006, p.42 (<http://books.google.bg>) (цит. по V. Kazandzhieva)